
MODELL FÖR INVÅNAR- DELTAGANDE I PLANPROCESSEN

INNEHÅLL

INLEDNING	3
<i>Varför invånardeltagande?</i>	3
<i>Beskrivning av underlagets upplägg</i>	3
PLANBESKED OCH FÖRSTUDIE	4
<i>Utmaningar</i>	6
<i>Hanteringssätt – Ansvarig tjänsteman</i>	6
<i>Hanteringssätt – Beslutande tjänstemän/ledningsgrupp och politiskt organ</i>	9
PROJEKTBE SKRIVNING	10
<i>Utmaningar</i>	12
<i>Hanteringssätt – Projektledare</i>	12
<i>Hanteringssätt – Beslutande tjänstemän</i>	15
GENOMFÖRANDE AV UTÖKAT INVÅNARDELTA GANDE	16
<i>Utmaningar</i>	18
<i>Hanteringssätt – Projektledare, beslutande tjänstemän, förtroendevalda och eventuellt andra aktörer</i>	18
<i>Hanteringssätt – Samtalsledaren</i>	19
PROGRAMSKEDE	20
SAMRÅDSKEDE	22
<i>Utmaningar</i>	24
<i>Hanteringssätt – Projektledaren</i>	24
<i>Hanteringssätt – Projektledaren, beslutande tjänstemän, förtroendevalda och eventuellt andra aktörer</i>	25
GRANSKNINGSKEDE	26
<i>Utmaningar</i>	28
<i>Hanteringssätt – Projektledaren</i>	28
ANTAGANDE OCH LAGA KRAFT	30

INLEDNING

DETTA UNDERLAG ÄR Halmstads kommuns arbete med och bidrag till invånardeltagandet och planprocessen. Modellen i underlaget är framtagen som ett hjälpmedel för att belysa och systematiskt arbeta med invånardeltagande i stadens fysiska planering.

Modellen är i första hand avsedd för att användas i den svenska planprocessen, det vill säga från planbesked tills att en plan vinner laga kraft. Modellen kan också, efter viss anpassning, användas vid genomförandeprojekt och framtagandet av översiktsplaner och andra strategiska planer.

Modellen är i huvudsak tänkt för handläggare eller projektledare som arbetar med stadens fysiska planering, till exempel planarkitekter och mark- och exploateringsingenjörer. Politiker som är involverade i beslutsprocessen kring samhällsbyggnadsprojekt är ytterligare en viktig målgrupp som behöver ha kännedom om arbetsprocessen i egenskap av uppdragsgivare.

Med hjälp av underlaget ska de berörda aktörerna kunna bedöma om det ska hållas ett utökad invånardeltagande vid framtagandet av planer utöver det ordinarie samrådet. Modellen är en beskrivning av hur arbetet med invånardeltagande kan integreras med planprocessens olika skeden. Med hjälp av modellen kan du systematiskt bedöma följande:

► *Behövs det ett utökad invånardeltagande?*

► *Hur ska du tänka inför ett invånardeltagande?*

► *Hur genomför du en bra dialog?*

► *Hur ska du tänka när dialogen är klar?*

Du får hjälp med hur du kan tänka kring invånardeltagande i planprocessens alla steg.

Varför invånardeltagande?

Syftet med att ha invånardeltagande i planprocessen är att bredda beslutsunderlagen, öka invånarnas förståelse av och insyn i planprocessen samt att bredda representationen så att fler gruppers behov, erfarenheter och tankar finns med i framtagandet av nya planer.

Beskrivning av underlagets upplägg

Det finns två ingångar i modellen, planprocessen och dialogprocessen. Detta underlag är strukturerat efter planprocessen. Modellen utgår ifrån ett detaljplanearbete vid så kallat normalt planförfarande som övergripande kan delas in i följande skeden och arbetsmoment enligt bilden nedan. Texten kommer att presenteras i enlighet med planprocessens olika skeden.

ETT ANNAT SÄTT att ta sig an hur invånardeltagande kan ske i planprocessen är utifrån en dialogprocess där moment som initiering, planering, genomförande, återkoppling och uppföljning kan ingå. Något förenklat kan man säga att initieringsfasen motsvarar planbesked, planering motsvarar projektbeskrivning, genomförande motsvarar program- och samrådskede och återkoppling motsvarar granskningskede och antagandeskede. Detta är ett exempel på hur ett utökad invånardeltagande i planprocessen kan gestaltas, men det finns naturligtvis inga vattentäta skott mellan de olika skeendena i processen.

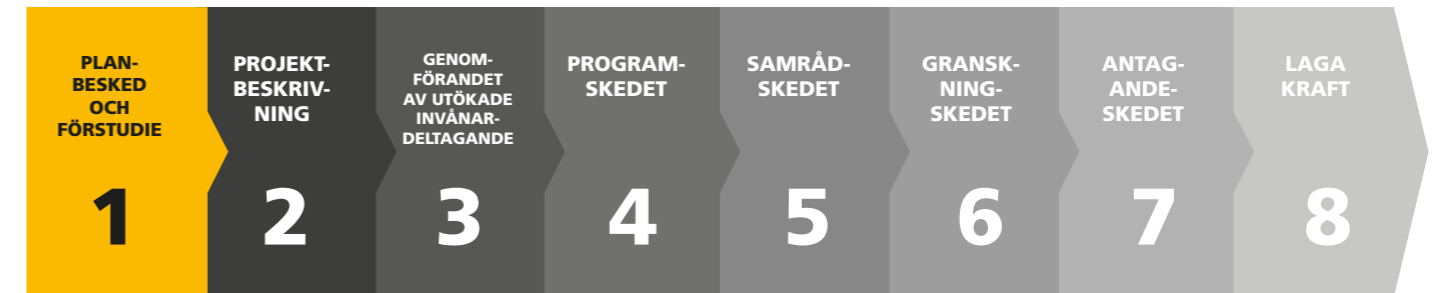
UNDERLAGET ÄR DISPONERAT enligt följande med en kapitelindelning som följer detaljplaneprocessens olika steg. Det första kapitlet tar upp planbesked och förstudie, andra kapitlet projektbeskrivning, tredje kapitlet genomförandet av utökade invånardeltagande, fjärde kapitlet programskedet, femte kapitlet samrådskedet, sjätte kapitlet granskningskedet samt sjunde kapitlet antagandeskedet och laga kraft.

Inom varje kapitel används rubrikerna *utmaning* och *hanteringssätt*, där den sistnämnda är uppdelad efter de aktörer som är berörda i denna del av detaljplaneprocessen.

1

PLANBESKED & FÖRSTUDIE

PLANBESKED ÄR DET första steget i en detaljplaneprocess och är det officiella dokument där kommunen meddelar en exploatör/byggare om dennes önskan om planläggning ska inledas eller inte. Planbeskedet arbetas fram av tjänstemän och innehåller förutsättningar och ställningstagande i ärendet. Det fattas därefter ett politiskt beslut om arbetet med detaljplanen ska påbörjas, det vill säga om det ska ges ett planuppdrag och i så fall med vilken inriktning och inom vilka ramar.

I PLANBESKEDET SKER en översiktlig kartläggning av viktiga frågeställningar. Till denna kan en förstudie kopplas där vissa frågor förtydligas. Det sker inga fördjupade utredningar i planbeskedet utan i detta skede gäller det att få med sig samtliga frågor som kan leda till betydande konsekvenser i planens framtid.

EN VIKTIG FRÅGA som måste aktualiseras är frågan om invånardeltagande, det vill säga insamlandet av invånarnas åsikter och tankar kring planområdets utveckling. Ju tidigare invånarnas åsikter samlas i planarbetet desto större möjlighet att de kan påverka planens utformning. Direkt när kommunen får in en planförfrågan måste kommunen redan inför beslut om planbesked ha tagit ställning till om det är en fråga för ett vanligt (lagstiftat) samråd eller om det är aktuellt med ett utökat invånardeltagande. Detta för att kunna uppskatta tidsåtgång och behov av resurser. Ställningstagande sätter ramarna för planhandläggarens fortsatta arbete.

DET POLITISKA ORGAN som har ansvaret för planfrågor ska utifrån det underlag som ansvarig tjänsteman tar fram inför planbeskedet besluta om invånardeltagande ska äga rum samt vilken form av deltagandet som ska ske. Det vill säga, finns det behov av ett utökat invånardeltagande eller inte?

Viktigt att tänka på är att ett utökat invånardeltagande innebär att deltagandet sker före det ordinarie samrådet som i regel hålls i alla planprocesser. Detta är skillnaden mellan en ordinarie detaljplaneprocess och en detaljplaneprocess med utökat invånardeltagande.

FÖR ATT KUNNA avgöra om det behövs ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen behöver du:

1. tidigt bedöma planens karaktär
2. analysera din bedömning för att få fram varför och vilken form av delaktighet som är bäst
3. analysera när invånardeltagandet ska äga rum under detaljplaneprocessen

UTMANINGAR

1. Om, varför och när ska kommunen ha ett utökat invånardeltagande utöver (lagstiftat) ordinarie samråd?

Det sker alltid någon form av delaktighet oavsett om det är enkelt eller normalt planförfarande. Frågan är dock om det ska ske ett utökat invånardeltagande.

HANTERINGSSÄTT

ANSVARIG TJÄNSTEMAN

Analys av behovet och syftet med ett utökat invånardeltagande

FÖR ATT AVGÖRA om och varför ett utökat invånardeltagande ska hållas vid framtagandet av den aktuella planen som ska gälla, behöver du först göra en bedömning av planens karaktär på tre områden; demokrati, komplexitet/konflikter och

resurser. Bedömningen gör du genom att ta ställning till frågorna nedan.

UTIFRÅN DEN AKTUELLA planen graderar du respektive fråga på skala 1-5. 1= lite och 5= mycket.

NÄR DU NU har besvarat frågorna kan du göra en bedömning av planens karaktär och därigenom avgöra om ett utökat invånardeltagande är aktuellt, och om så är fallet tydliggöra syftet.

Demokratianalys

1.	I vilken utsträckning behöver vi mer kunskaper om invånarnas värderingar, sakkunskaper och prioriteringar kring denna plan för att bredda beslutsunderlaget?	1	2	3	4	5
2.	I vilken utsträckning kan ett invånardeltagande ge invånarna större kunskaper, förståelse och insyn om varför kommunen planlägger området?	1	2	3	4	5
3.	I vilken utsträckning kan kommunen möjliggöra för marginaliserade invånare att delta i utformningen av den aktuella planen?	1	2	3	4	5
4.	I vilken utsträckning är planens utformning och innehåll påverkningbart?	1	2	3	4	5
5.	I vilken utsträckning är jag/vi påverkningbara?	1	2	3	4	5

Komplexitetsanalys/konfliktanalys

1.	I vilken utsträckning berör planen kulturella frågor eller livsstilfrågor • Kultur kan handla om frågor rörande grupperns vanor, traditioner med mera. • Livsstil eller livskvalité kan handla om natur, friluftsliv, trygghet, ekonomi med mera.	1	2	3	4	5
2.	I vilken utsträckning har planen en "not in my backyard-karaktär"	1	2	3	4	5
3.	I vilken utsträckning påverkar planen kulturmiljön	1	2	3	4	5
4.	I vilken utsträckning har en liknande plan väckt starka känslor i andra kommuner	1	2	3	4	5
5.	I vilken utsträckning finns det idag starka uppfattningar om området som berörs i den aktuella planen?	1	2	3	4	5
6.	I vilken utsträckning finns det grupper eller individer som känner att de inte kan påverka planens utformning trots att de vill det	1	2	3	4	5
7.	I vilken utsträckning har det i det planlagda området förekommit exploatering eller nedläggningar som har väckt negativa känslor hos befolkningen	1	2	3	4	5

Resursanalys

1.	I vilken utsträckning finns det erforderlig kompetens för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen	1	2	3	4	5
2.	I vilken utsträckning finns det tillräcklig erfarenhet hos förvaltningen för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen	1	2	3	4	5
3.	I vilken utsträckning finns det ekonomiska medel tillgängliga för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen	1	2	3	4	5
4.	I vilken utsträckning finns det tid för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen	1	2	3	4	5

Analys av delaktighetsform

DU HAR NU gjort en bedömning av planens karaktär. Genom att analysera dina svar fick du fram om det finns ett behov av ett utökat invånardeltagande.

NÄSTA STEG ÄR att avgöra vilka former av delaktighet som är lämpliga i det

aktuella fallet, samt hur stor delaktighetsinsatsen behöver vara oavsett val av delaktighetsform. Denna bedömning görs utifrån de ställningstaganden och graderingar du gjorde på frågorna ovan. Bedömningen, det vill säga siffran, använder du för att avgöra delaktighetsformen.

Generellt, men inte alltid, betyder en lägre siffra att en djupare grad av delaktighet inte är aktuell, medan en högre siffra förutsätter en djupare grad av delaktighet.

Riktlinjer för analys av delaktighetsform

DU HAR NU gjort en bedömning av planens karaktär. Beroende på utfallet på de olika frågorna ovan kan många olika karaktärsdrag på planen synliggöras, som visar motivet till varför invånardeltagande ska hållas.

NÄSTA STEG ÄR att avgöra vilka former av delaktighet som är lämpliga i den aktuella planen samt hur stor delaktighetsinsatsen behöver vara oavsett val av delaktighetsform. Denna bedömning görs utifrån de ställningstaganden och graderingar du gjorde på frågorna ovan. Bedömningen, det vill säga siffran, använder du för att avgöra delaktighetsformen. Generellt, men inte alltid, betyder en lägre siffra att en djupare grad av delaktighet inte är aktuell, medan en högre siffra förutsätter en djupare grad av delaktighet. Ett utökat invånardeltagande behöver inte innebära att du genomför en mer djupgående form av delaktighet, utan kan om så är tillräckligt, bestå av till exempel konsultationsinsatser. Det är planens karaktär som avgör.

SOM HJÄLP FÖR din analys presenteras här några riktlinjer på ett generellt plan. Till din hjälp har du också en figur över olika delaktighetsformer. Det är sedan upp

till dig att göra en mer preciserad analys i varje enskilt fall.

► Har du fått höga siffror i analysen av demokrati så bör graden av delaktighet vara djupare än information.

► Om du får låga siffror i analysen av demokratin och om kommunen inte är påverkingsbar avseende planens utformning (till exempel på grund av lagstiftning) är information och dialog de enda alternativen för delaktighet och bör användas för att skapa insyn och öka invånarnas förståelse för varför planen utformas på ett visst sätt. I dessa fall kan endast ett vanligt samråd genomföras. Ett utökat invånardeltagande blir inte aktuellt.

► Även om kommunen inte är påverkingsbar avseende planens utformning (till exempel på grund av lagstiftning) bör det ändå sökas efter delar i planen som är öppna för påverkan. Detta för att skapa delaktighet och minimera konfliktnivån.

► Om du får höga siffror i analysen av konfliktnivån bör en djupare grad av delaktighet väljas, till exempel samarbete. Planen kräver mer samspel mellan politiker, invånare och tjänstemän.

► Om konfliktnivån bedöms hög, men att lagstiftning eller andra ramverk (till exempel ÖP) samtidigt förhindrar en öppen utgång av planens utformning, bör insatser göras för att skapa tydlighet och förståelse så att inte konflikten fördjupas. Detta innebär dock inte att konflikten upphör. Delaktighetsnivån handlar i dessa fall om information och dialog. Det är viktigt att nå ut med budskapet att kommunen i dessa fall inte kan vara påverkingsbar avseende planens utformning.

► Om det finns ett behov av ett utökat invånardeltagande behöver det i underlaget till planbesked lyftas fram att detta kräver resurser i form av ekonomiska medel, tid och/eller kompetens.

► I analysen av vilken nivå av deltagande som ska genomföras är det viktigt att väga samman demokrati, konflikt- och resursanalyserna med frågan om det behöver upprättas ett program. Om ett planprogram ska tas fram möjliggörs ofta en mer djupgående delaktighetsnivå eftersom planutgången är mer öppen, till exempel till följd av att flera planförslag tas fram.

Former för delaktighet (Modellen är modifiering av statsvetaren Sherry Arnsteins modell från "Ladder of Citizen Participation".)

FORM	KÄNNETECKEN	INVÅNAREN FÅR	METOD
Information	Envägskommunikation Frågor och svar	Veta Inget inflytande	Tidning Webb Trycksak Stormöten
Konsultation	Inhämta synpunkter Ofta punkt insatser	Tycka Begränsat inflytande i processen	Enkät Fokusgrupp Samråd Områdesvandring Geopanel
Dialog	Utbyte av tankar Ofta fler tillfällen	Resonera Möjlighet att påverka beslut	Workshop Dialogseminarium Dialogcafé
Samarbete	Aktiviteter planeras gemensamt och genomförs	Genomföra Dela på beslutsmakten	Arbetsgrupp Framtidsverkstad Matchmaking
Medbestämmande	Gemensamt Beslutsfattande	Bestämma Mycket inflytande	Rådslag

Analys av när ett utökat invånardeltagande ska äga rum

OM DU HAR gjort bedömningen att det behöver hållas ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen så har du också kommit fram till att invånardeltagandet

bör äga rum före det ordinarie samrådet. Om det är aktuellt att hålla ett program-samråd så kan ett utökat invånardeltagande även genomföras i detta skede.

Nu har du fått fram om, och varför, du ska ha ett invånardeltagande i den aktuella planen. Nu vet du vad du kan rekommendera i planförslaget inför beslut.

HANTERINGSSÄTT

BESLUTANDE TJÄNSTEMÄN/LEDNINGSGRUPP OCH POLITISKT ORGAN

DE BESLUTANDE TJÄNSTEMÄNNENS roll vid framtagandet av planbesked, sett ur ett deltagandeperspektiv, är dels att ta ställning och reflektera över de analyser (demokrati, konflikt och resurser) som ansvarig tjänsteman har gjort dels att hitta ett eget förhållningssätt till invånardeltagandet i den aktuella planen.

DET POLITISKA ORGANETS roll vid beslut om planbesked är att ta ställning och reflektera över det underlag som ansvarig tjänsteman har tagit fram och därefter fatta beslut om invånardeltagande i den aktuella planen.

FÖR ATT KUNNA ta ställning till det framtagna materialet och för att hitta ert egna förhållningssätt behöver ni inom tjänstemannagruppen och i det politiska organet ställa er frågorna nedan.

FRÅGOR FÖR DEMOKRATI-ANALYS

(*beslutande tjänstemän/ledningsgrupp och politiskt beslutande organ*)

1. Kan ett utökat invånardeltagande öka våra kunskaper om invånarnas värderingar, behov och prioriteringar kring denna plan, och därigenom bredda beslutsunderlaget?

2. Kan ett utökat invånardeltagande i denna plan ge invånarna större kunskaper och förståelse om kommunens ansvar och behov av prioriteringar om den aktuella planen?

3. Kan ett utökat invånardeltagande möjliggöra för marginaliserade invånare att delta i utformningen av den aktuella planen?

4. I vilken utsträckning är planens utformning och innehåll påverkingsbart?

5. I vilken utsträckning är jag/vi påverkingsbara?

6. I vilka delar av planen är jag/vi inte påverkingsbara?

FRÅGOR FÖR KONFLIKTANALYS

(*beslutande tjänstemän/ledningsgrupp och politiskt beslutande organ*)

1. I vilken utsträckning finns det idag starka uppfattningar om området som berörs i den aktuella planen?

2. I vilken utsträckning har planen en "not in my backyard-karaktär"?

3. Har det i det planlagda området förekommit exploatering eller nedläggningar som har väckt negativa känslor hos befolkningen?

4. Finns det grupper eller individer som känner att de inte kan påverka planens utformning trots att de vill det?

FRÅGOR FÖR RESURSANALYS

(*beslutande tjänstemän/ledningsgrupp*)

1. Finns det erforderlig kompetens för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen?

2. Finns det tillräcklig erfarenhet hos förvaltningen för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen?

3. Finns det ekonomiska medel tillgängliga för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen?

4. Finns det tid för att hålla ett utökat invånardeltagande i den aktuella planen?

FRÅGOR FÖR RESURSANALYS

(*politiskt beslutande organ*)

1. Är vi som förtroendevalda beredda att låta planprocessen ta mer tid i anspråk för att möjliggöra ett utökat invånardeltagande?

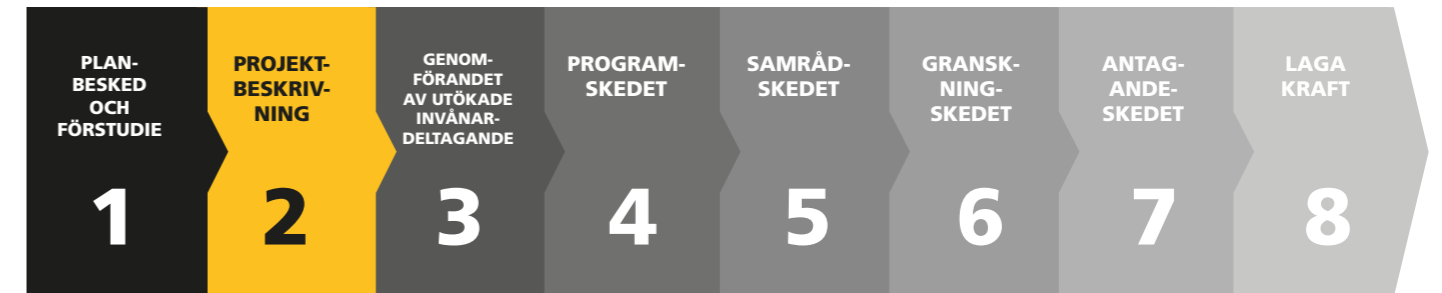
2. Är vi som förtroendevalda beredda att avsätta ekonomiska resurser för att genomföra ett utökat invånardeltagande?

3. Är vi som förtroendevalda beredda att avsätta organisatoriska resurser för att genomföra ett utökat invånardeltagande?

4. Är vi som förtroendevalda beredda att lägga tid på att delta i ett utökat invånardeltagande?

2

PROJEKT- BESKRIVNING

PROJEKT-BESKRIVNINGEN SYFTAR till att vara en fördjupning och konkretisering av planbeskedets ställningstagande och förtydligande av vissa frågor som tagits upp i planbeskedet. Vid projektbeskrivningen har det redan fattats beslut om ett utökat invånardeltagande ska äga rum eller inte. Det har klargjorts vilken/vilka former av delaktighet som är aktuella för planen, hur stort inflytande deltagarna faktiskt har samt att det finns tydligt mandat från kommunledningen att genomföra ett utökat invånardeltagande.

DETTA SKEDE INNEHÅLLER huvudsakligen arbetet med att upprätta projektbeskrivning där det framgår projektets mål, syfte, projektorganisation, tids- och resursplanering med mera. I detta skede behöver frågeställningar som har med planerandet av ett utökat invånardeltagande besvaras. I projektbeskrivningen planeras det för hur arbetet med invånardeltagandet praktiskt ska fortlöpa, vilka hålltider som finns, hur arbetet ska dokumenteras, vilka aktiviteter bör äga rum och i vilket skede samt hur arbetet med det utökade invånardeltagandet ska följas upp efter genomförandet.

UTMANINGAR

1. Att upprätta en väl genomtänkt planering för det utökade invånardeltagandet som överensstämmer med syftet som angavs i planbeskedet.

HANTERINGSSÄTT

PROJEKTLEDARE

I DENNA DEL av planprocessen är din roll som projektledare att föra in invånardeltagandet i den övriga projektplaneringen. Om det i planbesked finns angivet att ett program ska tas fram behöver du relatera detta till planeringen av ett utökat invånardeltagande. Du behöver fråga dig om programmets innehåll ska ingå i det utökade invånardeltagandet eller inte.

DE DELAR SOM du behöver planera för är:

- ▶ när deltagandet ska ske under processen
- ▶ vilka som ska delta under processen (invånare, aktörer från den egna organisationen eller andra intressenter)
- ▶ hur deltagandet ska genomföras (val av metoder)

▶ vem/vilka ska genomföra invånardeltagande (interna eller externa resurser)

▶ var deltagandet fysiskt ska äga rum (val av plats)

▶ hur återkoppling ska ske under processen

NÄR DU PLANERAR för dessa delar kan du ta med dig tipsen som presenteras nedan.

Tips för planering av när deltagandet ska ske i planprocessen

▶ Tänk på att det utökade invånardeltagandet både kan handla om informationsinsatser (där man inte träffar invånarna) och fysiska möten med invånarna.

▶ Om det utökade invånardeltagandet innefattar fysiska möten så är det viktigt att du planerar för hur många delaktighetstillfällen som behövs för att tillgodose syftet med det utökade invånardeltagandet som identifierades i planbeskedet. Ibland är det ett och ibland är det flera.

▶ Om det utökade invånardeltagandet innefattar fysiska möten så är det viktigt att tänka på vilken målgrupp/målgrupper som ni vill bjuda in till delaktighetstillfällena. Anpassa tidpunkterna efter gruppens möjligheter att delta, till exempel behöver hänsyn tas till arbetstider. Ett sätt att lösa detta på är att samma möte hålls vid flera tillfällen.

Tips för planering av vilka som ska delta under planprocessen

▶ När ni ska identifiera vilka som kan/behöver bjudas in till invånardeltagande bör ni göra en områdesanalys/kartanalys där ni snabbt kartlägger vilka som bor i området utifrån ålder, kön, inkomst, etnicitet, utbildningsnivå, förvärvsfrekvens, yrkeskategori, med mera (se Statistik/GIS). I bästa fall finns redan genomförda analyser och strategiska dokument. Dessa visar vilka hänsyn som ska tas vid inbjudandet av deltagare i det aktuella området. Det kan handla om översiktsplan, fördjupad översiktsplan, bostadsförsörjningsprogram, folkhälsoplan etc.

▶ Om ni vill nå grupper som normalt inte deltar vid kommunens planmöten behöver ni aktivt söka upp dessa grupper. Om ni endast håller öppna möten deltar sannolikt bara resurs-

starka grupper samt "de som alltid kommer" på möten. Vill ni nå en bredare och mer representativ grupp av invånare behöver ni ha ett aktivt rekryteringsarbete.

▶ Om ni inte har som uttalat syfte att få reda på vad en specifik grupp (till exempel äldre) tycker är det viktigt att blanda ålder, kön etnicitet, hemort etc. för att därigenom få en mer representativ grupp. Dessutom blir dynamiken bättre och delaktighetsmötet kan fungera som en mötesplats mellan olika grupper. I vissa fall är vilka som deltar viktigare än antalet som deltar.

▶ Det kan finnas mycket att vinna på att inte bara bjuda in befolkningen i det aktuella området till invånardeltagande. Om ni bjuder in invånare från andra delar av staden kan detta leda till bred-

dade perspektiv under mötet och ett större hänsynstagande till kommunen/staden som helhet.

▶ Utformningen av inbjudan till invånardeltagandet måste anpassas efter målgruppens förutsättningar.

▶ Finns det myndigheter, organisationer eller föreningar som är aktiva i området, till exempel en samhällsförening, så kan dessa (vid behov) användas för att nå ut till befolkningen i området.

▶ Finns det förvaltningar eller bolag inom den kommunala organisationen som är verksamma eller på annat sätt berörs av planen och som därför bör bjudas in vid dialogtillfället/tillfällena.

Tips för hur invånardeltagandet kan utformas i planprocessen (val av metoder)

▶ Val av metod ska alltid göras utifrån syftet med det utökade invånardeltagandet.

▶ Val av metod ska alltid göras utifrån målgruppens förutsättningar.

▶ Det är viktigt att tänka på hur du formar informationsinsatserna under hela processen. Tips på hur du kan strukturera och formulera informationsinsatserna kan du hitta i kommunens styrdokument för kommunikation så som "Kommunikationsriktlinjer eller anvisningar".

▶ Tänk på att det inom varje metod finns en stor variation hur deltagandet kan läggas upp. Upplägget behöver anpassas till förhållandena i den aktuella planen. Till exempel behöver ni fundera på själva formen för mötet. Ska samtalet ske i en större grupp eller i mindre grup-

per? Vilka mötestekniker kan användas för att på bästa sätt skapa struktur, samtalsklimat, dokumentation och främja deltagarnas engagemang och kreativitet? Tips på olika metoder finner du i följande länk hos SKL: http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demos/demokratiutveckling/medborgardialog/medborgardialogverktyg

▶ Att frågeställningarna som ska behandlas under mötet är väl genomtänkta och tydligt formulerade.

▶ Om det föreligger en grad av konflikt kring den aktuella planen är det viktigt att välja metoder som möjliggör att dialogen kan genomföras trots konflikten, till exempel som Deep democracy. Metoden syftar till att skapa hållbara dialoger vid motstånd och konflikter. Om man ska använda sig av denna metod är det viktigt att ha en samtals-

ledare som har kunskap om och erfarenhet av metoden. Du hittar mer information på www.deep-democracy.net.

▶ För deltagande kan också internet och sociala medier användas. Detta gäller både för information och inhämtande av synpunkter och tankar från invånarna. Tips på olika metoder finner du i denna länk: www.digital-engagemnet.org. Det är dock viktigt att ha i åtanke att dessa metoder inte lämpar sig vid konfliktfyllda planer eller om man är mån om att få en bredd i deltagandet. Vid öppna inbjudningar via internet eller sociala medier brukar vanligtvis de som har stor datorvana delta. Användning av internet och sociala medier kan också leda till att invånarnas utbyte av tankar och idéer begränsas.

Exempel på hur olika metoder kan placeras in i modellen för delaktighetsdormer

FORM	KÄNNETECKEN	INVÅNAREN FÅR	METOD
Information	Envägskommunikation Frågor och svar	Veta	Tidning Webb Trycksak Stormöten
Konsultation	Inhämta synpunkter Ofta punkt insatser	Tycka	Enkät Fokusgrupp Samråd Områdesvandring Geopanel
Dialog	Utbyte av tankar Ofta fler tillfällen	Resonera	Workshop Dialogseminarium Dialogcafé
Samarbete	Aktiviteter planeras gemensamt och genomförs	Genomföra	Arbetsgrupp Framtidsverkstad Matchmaking
Medbestämmande	Gemensamt Beslutsfattande	Bestämma	Rådslag

Tips för **vem/vilka ska genomföra** invånardeltagande (interna eller externa resurser)

- Väljer ni metoder som innefattar ett fysiskt möte med invånarna bör ni fundera på vilka tjänstemän och politiker som behöver närvara och vem som ska leda samtalet/mötet.
- I vissa lägen kan det vara lämpligt att använda sig av någon annan samtalsledare eller av särskild expertis kring dialog. Detta kan vara särskilt aktuellt om det är "kontroversiella" planer.
- För att kunna hantera en konfliktfylld plan kan det behövas en neutral person som inte är anställd av kommunen.

Tips för **var** invånardeltagandet kan äga rum (val av plats)

- Det är viktigt att platsen för deltagandet finns i närområdet, det vill säga nära de invånare ni riktar er till.
- Det är viktigt att platsen i möjligaste mån är ideologiskt och religiöst neutral.
- Det är viktigt att platsen är anpassad för den metod som är vald.

Tips för **hur återkopplingen ska ske** under processen

- Det är viktigt att ni redan före genomförande av det utökade invånardeltagandet bestämmer hur, när och till vilka återkoppling ska ske. Fundera på om återkoppling behöver göras flera gånger under processen eller om det räcker med ett återkopplingstillfälle.

HANTERINGSSÄTT

BESLUTANDE TJÄNSTEMÄN

DE BESLUTANDE TJÄNSTEMÄNNENS roll vid projektbeskrivningen är att bereda och besluta över den framtagna projektbeskrivningen.

► Fundera på om projektbeskrivningen tar hänsyn till syftet med det utökade invånardeltagandet.

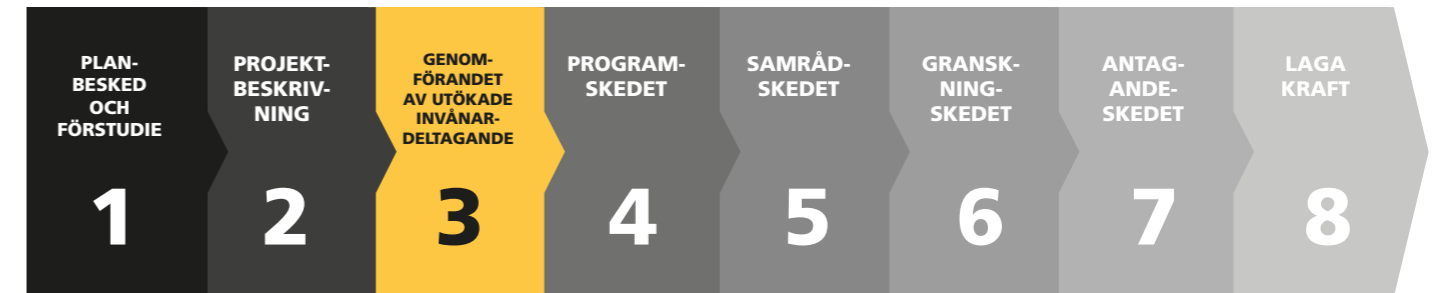
► Fundera på om projektbeskrivningen innefattar de målgrupper som det utökade invånardeltagandet är tänkt att nå.

FÖR ATT KUNNA bereda och besluta om projektbeskrivningen behöver ni som beslutande tjänstemän ställa er följande frågor:

3

GENOMFÖRANDET AV UTÖKADE INVÅNARDELTA GANDE

VID ETT UTÖKAT invånardeltagande genomförs delaktighetsinsatser om detta finns föreskrivet och är beslutat i planbeskedet. Finns det inte beslut om ett utökat invånardeltagande är "Programskedet" och/eller "Samrådskedet" istället nästa steg i planprocessen. Genomförandet av utökat invånardeltagande består av tre delar; själva genomförandet, analys av insamlad material och framtagandet av samrådshandling.

UTMANINGAR

- 1. Att genomföra de planerade insatserna avseende utökat invånardeltagande i enlighet med projektbeskrivningen.**
- 2. Att analysera det insamlade materialet från delaktighetsinsatserna så att syftet med det utökade invånardeltagandet uppnås.**
- 3. Att ta fram förslag till plan utifrån analysen av materialet från delaktighetsinsatserna, det vill säga att upprätta en samrådshandling.**

HANteringSSÄTT

PROJEKTLEDARE, BESLUTANDE TJÄNSTEMÄN, FÖRTROENDEVALDA OCH EVENTUELLT ANDRA AKTÖRER

I PROJEKTBEskRIVNINGEN föreskrivs vilken roll de olika aktörerna ska ha, vad de ska göra i genomförandet av det utökade invånardeltagandet och vilka metoder som ska användas. Projektledaren eller planhandläggaren planerar och hanterar detaljer och formalia innan och under

mötet. De förtroendevaldas roll vid ett utökat invånardeltagande är att representera kommunen och eventuellt leda mötet. Det är dock viktigt att detta sker i samverkan mellan berörda tjänstemän och förtroendevalda.

OM DU UNDER processen anser att du inte har fått ett representativt deltagande så kan du åtgärda detta genom att aktivt söka upp de målgrupper du saknar.

HANteringSSÄTT

SAMTALSLEDAREN

DET FINNS MÅNGA olika metoder som kan användas vid ett utökat invånardeltagande, och flera av dem innefattar fysiska möten (se avsnittet om val av metoder). Vid sådana tillfällen finns det vissa generella punkter att förhålla sig till och som brukar fungera bra i de flesta situationer. Som samtalsledare bör du tänka på följande:

- ▶ Förklara kort syftet med mötet.
- ▶ Om gruppen är av rimlig storlek, ber du deltagarna presentera sig själva och vad de förväntar sig av mötet.

▶ Om det finns en dagordning bör du presentera den för deltagarna och fråga om de vill föra upp något mer på dagordningen.

▶ Innan mötet avslutas bör en kort summering av mötet göras. Sammanfatta viktiga beslut och vad som kommer att ske härnäst i planprocessen.

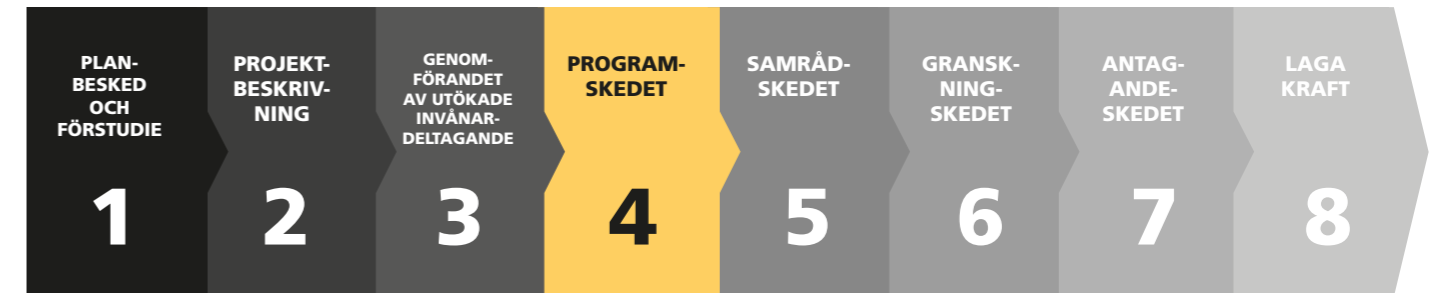
▶ Informera om det har planerats för fler möten och/eller när återkopplingen kommer att ske under planprocessen.

EXEMPEL PÅ HUR du kan dokumentera och analysera det insamlade materialet från invånardeltagandet hittar du i modellen för social konsekvensbeskrivning under avsnittet för inventering (<http://smsprojektet.se.c.i8t.com/verktyg/social-konsekvensbeskrivning-sk/relaterat-material-sk/matris-for-inventering-och-analys/>)

4

PROGRAM- SKEDET

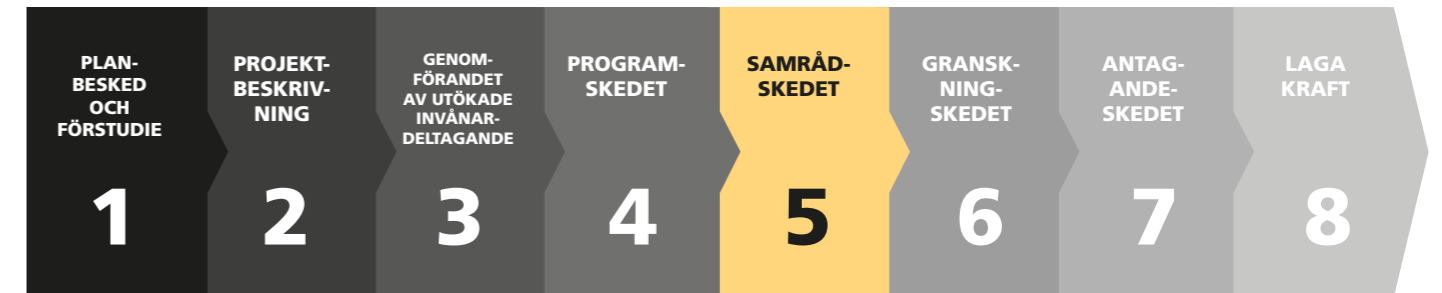
I DETTA SKEDE påbörjas det formella planarbetet enligt Plan- och bygglagen (PBL). Om ett förslag till detaljplan exempelvis saknar stöd i översiktsplanen kan kommunen ange mål och utgångspunkter i ett särskilt program. Om ett program ska ingå i ett utökat invånardeltagande har detta redan planerats och genomförs i enlighet med projektbeskrivningen.

JU LÄNGRE DETALJPLANEPROCESSEN fortlöper desto mindre påverkningsbar blir planen som helhet. Syftet med programskedet är att få fram en övergripande struktur för området. Är syftet att få en bredare syn på planen är det extra viktigt att ha ett utökat invånardeltagande före den formella detaljplaneprocessen. Detta möjliggör att kommunen får en bredare syn på planen innan ramarna fastställs. Hur du analyserar behovet av ett utökat invånardeltagande hittar du under avsnittet *Planbesked och förstudie*.

OM INTE ETT utökat invånardeltagande ska äga rum, men behovet av att föra en dialog med invånarna i programskedet ändå finns, genomför du dialogen enligt samma riktlinjer och tips som finns för ett utökat invånardeltagande. Hur du som projektledare kan planera, genomföra och analysera invånardeltagande (även i ett programskede) beskrivs under avsnittet *Projektbeskrivning och genomförande av utökat invånardeltagande*.

5

SAMRÅD- SKEDET

SAMRÅDET ÄR DET skede då förslaget till detaljplan successivt blir alltmer konkret. Syftet med samrådet är dels att förbättra beslutsunderlaget genom att samla in den kunskap och de synpunkter som finns inom det aktuella området, dels att ge de intressenter som berörs insyn i förslaget och möjlighet att påverka dess utformning. Resultatet av samrådet ska redovisas i en samrådsredogörelse.

JU LÄNGRE DETALJPLANEPROCESSEN fortlöper desto mindre påverkansbar blir planen som helhet. Det betyder att planen är mindre påverkansbar i samrådskedet än i programskedet. Det som blir påverkansbart är delarna och detaljerna. Vid samrådet är ett planförslag framtaget. Invånarna kan ta ställning till ett förslag och påverka specifika delar utifrån uppsatta ramar.

GENOMFÖRANDET AV ETT utökat invånardeltagande påverkar inte det lagstiftade samrådsförfarandet. Samrådsmötena genomförs i gängse ordning och enligt ordinarie rutiner.

OAVSETT OM DET har skett ett utökat invånardeltagande eller inte så kan detta skede sägas bestå av två delar. Den första delen består av att kommunen informerar berörda parter om hur planförslaget ser ut. Oavsett om det har skett ett utökat invånardeltagande eller inte så är det viktigt att i detta skede vara noga med informationen till de berörda. Om det har skett ett utökat invånardeltagande är det viktigt att informera dem som har deltagit att de kan inkomma med ytterligare synpunkter, samt nå ut med information om var i processen planen nu befinner sig.

DEN ANDRA DELEN består av att konsultera berörda parter och ge dem möjlighet att inkomma med synpunkter kring samrådshandlingarna. Det är mycket viktigt att redogöra vad som går att påverka inom planförslaget för att inte skapa orimliga förväntningar hos invånarna.

NEDAN FÅR DU tips på hur du som projektledare kan tänka vid samrådskedet om ett utökat invånardeltagande har ägt rum.

HUR DU SOM projektledare kan planera, genomföra och analysera invånardeltagande beskrivs under avsnitten *Projektbeskrivning och Genomförande av utökat invånardeltagande*.

UTMANINGAR

1. Att tydliggöra för de invånare som har deltagit i det utökade invånardeltagandet var i planprocessen som planen nu befinner sig.
2. Att tydliggöra i vilken utsträckning som invånarna också i detta skede kan inkomma med synpunkter.
3. Att möjliggöra för invånarna att på ett enkelt och konstruktivt sätt inkomma med synpunkter på samrådshandlingen.

HANteringSSÄTT

PROJEKTLEDAREN

I DENNA DEL av planprocessen är din roll att se till att informationen når ut till de grupper som berörs. Om ett utökat invånardeltagande har skett är det av stor vikt att du ser till att de invånare som har deltagit får information om samrådet.

INFORMATION, KONSULTATION och återkoppling sker i enlighet med det som har planerats vid projektbeskrivningen. Information, konsultation och återkoppling kan ske vid ett och samma tillfälle. Om det finns anledning till att ändra på det som har planerats är det viktigt att du åter-

igen tänker på hur och var informationen, konsultationen och återkopplingen ska ske. De som är juridiskt berörda av planen nås av informationen genom ordinarie rutiner för hantering av samråd, såsom annonsering och utskick.

Tips för hur informationen om samrådet kan spridas

- ▶ Om ett utökat invånardeltagande har skett är det viktigt att du informerar om den senaste versionen av planen till de grupper/invånare som har deltagit, samt informerar dem om hur konsultationen kommer att ske.
- ▶ Utgå från kommunens informationsriktlinjer för att på bästa sätt nå ut med informationen.

Tips för hur den slutgiltiga versionen kan återkopplas

- ▶ Om ett utökat invånardeltagande har skett är det viktigt att du informerar om hur planen ser ut efter samrådet och om kommunen har tagit hänsyn till de inkomna synpunkterna.

HANteringSSÄTT

PROJEKTLEDAREN, BESLUTANDE TJÄNSTEMÄN, FÖRTROENDEVALDA OCH EVENTUELLT ANDRA AKTÖRER

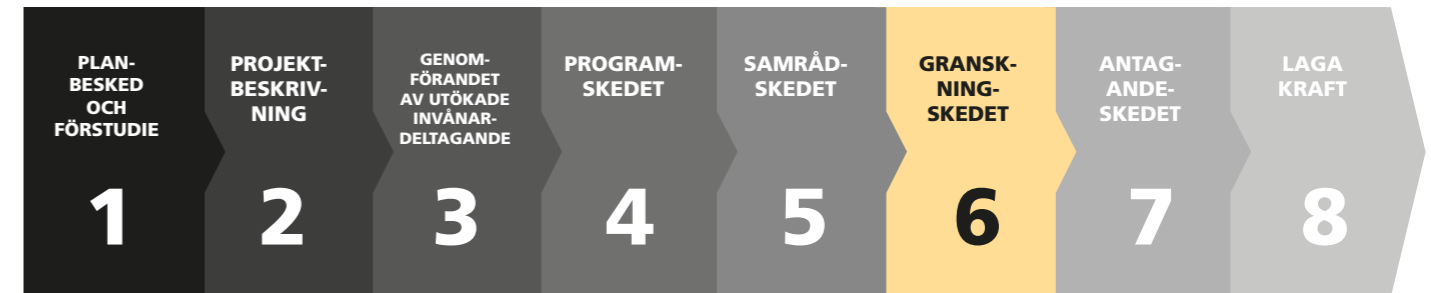
VILKEN ROLL DE olika aktörerna ska ha, vad de ska göra i genomförandet av samrådet samt vilka metoder som ska användas föreskrivs i projektbeskrivningen. Projektledaren eller planhandläggaren planerar och hanterar detaljer och formalia

innan och under mötet. De förtroendevaldas roll vid samråd är att representera kommunen och leda samrådet.

6

GRANSKNINGS- SKEDET

GRANSKNING ÄR DET skede då planförslaget som varit ute på samråd bearbetas ytterligare och planförslaget ställs ut. Granskningskedet är en sista kontrollfunktion för berörda sakägare att lämna synpunkter under en avgränsad granskningstid. Återigen görs eventuella justeringar av förslaget om inkomna synpunkter föranleder det. Inkomna synpunkter samlas i ett utlåtande där dessa kommenteras. De som inte får sina synpunkter tillgodosedda meddelas. Vid granskningskedet är ett "slutgiltigt" planförslag framtaget. Då ett förslag redan är framtaget är påverkningsgraden mycket låg.

DETTA SKEDE AV detaljplaneprocessen kan kort sägas bestå av tre delar. De tre delmomenten kan dock ske vid samma tillfälle. Den första delen består av att kommunen informerar berörda parter om hur planförslaget ser ut efter det att överväganden av inkomna synpunkter i samrådet har skett, och informerar om varför eventuella revideringar har gjorts. Oavsett om det har skett ett utökat invånardeltagande eller inte så är det viktigt att i denna fas vara noga med informationen till de berörda.

DEN ANDRA DELEN består av att ge berörda sakägare en sista möjlighet att inkomma med synpunkter kring slutversionen av planen. Det är viktigt att samla och kommentera alla inkomna synpunkter i ett utlåtande och meddela de som inte har fått sina synpunkter tillgodosedda.

TREDJE DELEN AV granskningsfasen utgörs av en återkoppling av den slutgiltiga planens utformning, så som planen ser ut innan den går till kommunfullmäktige för antagande.

GRANSKNINGSKEDET HANDLAR om information och återkoppling. Skulle det vara aktuellt att få in invånarnas synpunkter och tankar borde detta ha skett tidigare under detaljplaneprocessen, antingen som ett utökat invånardeltagande och/eller under programskedet och/eller samrådskedet. Genomförandet av ett utökat invånardeltagande påverkar inte granskningskedet. Granskningskedet genomförs enligt ordinarie rutiner.

UTMANINGAR

1. Tydliggöra att utrymmet för påverkan är begränsat till följd av att processen nu är i sitt slutskede och tydliggöra de juridiska rättigheterna för berörda sakägare.

Nedan får du tips på hur du som projektledare kan tänka vid granskningsfasen om ett utökat invånardeltagande har ägt rum.

HANTERINGSSÄTT

PROJEKTLEDAREN

I DENNA DEL av detaljplaneprocessen är din roll att se till att informationen når ut till de grupper som berörs. Om ett utökat invånardeltagande har skett är det av stor vikt att du ser till att de invånare som har deltagit får information om den senaste versionen av planförslaget samt var i

processen planen befinner sig. Här är det viktigt att inte öppna upp för en ny dialog då planen inte längre är påverkningbar.

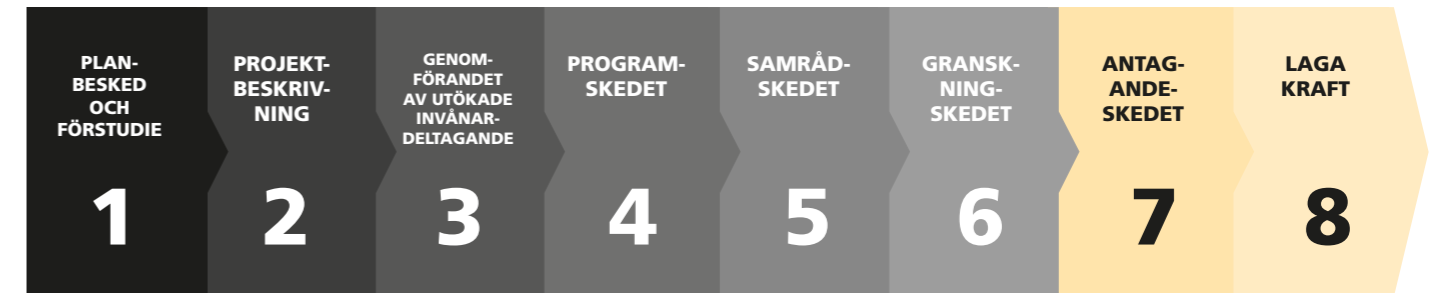
INFORMATION, INHÄMTNING AV synpunkter och återkoppling sker i enlighet med det som har planerats vid projekt-

beskrivningen. Om det finns anledning till att ändra på det som har planerats är det viktigt att du återigen tänker på hur och var informationen, inhämtningen av synpunkter och återkopplingen ska ske.

7 & 8

ANTAGANDE- SKEDET & LAGA KRAFT

VID ANTAGANDESKEDET ÄR detaljplanen klar och läggs fram för politiskt beslut i kommunfullmäktige. Varken antagandet av planen och eventuella överklaganden, eller planens vinnande av laga kraft påverkas av ett utökat invånardeltagande. Båda dessa skeenden sker därför i enlighet med gängse ordning. Informationen om antagandet sker genom annonsering på kommunens anslagstavla. Sakägare som inte har fått sina synpunkter tillgodosedda får information om hur de kan gå tillväga.

VIKTIGT ÄR DOCK att de grupper/invånare som har varit med i ett eventuellt utökat invånardeltagande får återkoppling och information om hur planprocessen fortskrider (att det till exempel är möjligt att komma och lyssna på kommunfullmäktiges behandling av planen) samt ta del den slutgiltiga versionen av planen.

DU ÄR NU I slutet av detaljplaneprocessen och det kan vara viktigt att följa upp arbetet med invånardeltagande.

EUROPEISKA
UNIONEN
Europeiska
regionala
utvecklingsfonden

Interreg IVA
ÖRESUND – KATTEGAT – SKAGERRAK

MODELL FÖR INVÅNARDELTAGANDE I PLANPROCESSEN
FORM: OH MY! AB FOTO: Patrik Leonardsson

Dokumentet är nedladdat från <http://smsprojektet.se>

Halmstad